

ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀ-ਵਿਧੀਆਂ

1. ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅੰਗ :

ਧੁਨੀ, ਰੂਪ, ਅਰਥ — ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਜਾਂ ਭੌਤਕ ਪੱਖ- ਅਰਥ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਭੀਤਰੀ ਜਾਂ ਮਾਨਸਕ ਪੱਖ - ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੇ ਮੁਲਵਾਨ (ਟ.ਕ. 'ਵਿਅਰਥ, meaningless, insignificant)। ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਧਿਐਨ ਨਿਰੁਕਤ (etymology) ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ — ਅਜੋਕਾ ਨਾਂ 'ਸ਼ਬਦ-ਵਿਗਿਆਨ' (lexicology)।

2. ਅਰਥ ਵਿਗਿਆਨ ਬਾਰੇ ਧਿਆਨਯੋਗ ਤੱਥ :

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿਖੇ ਇਕ ਸਾਂਝੇ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਸਮੂਹ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਦੀ ਹੋਂਦ (ਜਿਵੇਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ 'ਸਦ', ਬੈਠਣਾ ਤੋਂ ਵਿਉਂਤ 'ਪ੍ਰਸਾਦ, ਪ੍ਰਸੰਨ, ਵਿਸ਼ਾਦ, ਸਦਨ')

* ਸਰੋਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ (ਜਿਵੇਂ ਉਕਤ ਦੋ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਲਾਤੀਨ ਧਾਤੂ sed, ਬੈਠਣਾ, ਤੋਂ ਉਗਮੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ 'preside, reside, sedate)

* ਵਿਜਾਤੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਨੰਤਰ ਉਦਾਹਰਨਾਂ (ਜਿਵੇਂ 'ਮੂਰਖ ਅਤੇ ਮੂਰਛਾ' ਦੇ ਸਜਾਤੀ ਸਬੰਧੀ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ stupid ਅਤੇ stupour ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਸਾਂਝ)

* ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਆਤਮਕਤਾ ਅਤੇ ਗੋਝ (ਜਿਵੇਂ 'ਅੰਕ', ਹਿੰਦਸਾ; ਹੋਰ ਅਰਥ 'ਗੋਦੀ'; ਟ.ਕ. ਅੰਕ-ਸਹੇਲੀ)

3. ਦੇਹ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ : ਧਾਤੂ ਦਿਹ (ਲੇਪਨ ਕਰਨਾ, "to smear, anoint, ਵਿਉਂਤਪੱਤ ਰੂਪ:-

* *ਦੇਹਲੀ* (ਦੇਹਲੀਜ਼, "threshold of a door or a raised terrace in front of it"), ਟ.ਕ. "ਦੇਹਰੀ ਬੈਠੀ ਮਾਤਾ ਰੋਵੈ", ਕਬੀਰ

* *ਦੇਹੀ* (ਉੱਚੀ ਧਰਤੀ, "mound", ਕਿਲੇ ਦੀ ਫਸੀਲ, "surrounding wall of a fort")

* *ਪ੍ਰਦੇਹ* (ਗਾੜਾ ਲੇਪ, ਪਲਸਤਰ, "thick ointment, plaster")

* *ਸੰਦੇਹ* (ਸ਼ੱਕ)

3.1 ਭਾਰੋਪੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਖੇ 'ਦੇਹ' ਦੇ ਸਜਾਤੀ ਰਿਸ਼ਤੇ (ਭਾਰੋਪੀ **dheugh**, ਲੇਪਨ ਕਰਨਾ):-

* ਫਾਰਸੀ ਦਿਹ (ਪਿੰਡ); ਸਬੰਧਤ ਦੇਗ (ਇਕ ਵੱਡਾ ਭਾਂਡਾ)

- * ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ **dough** (ਗੁੱਨਿਆ ਆਟਾ, ਪੇਸਟ)
- * ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਲੋਂ ਲਾਤੀਨੇ **figure, fig-** (ਆਕ੍ਰਿਤੀ, ਸ਼ਕਲ); ਸਬੰਧਤ ਲਾਤੀਨੀ **figuline** (ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਭਾਂਡਾ, ਮੂਰਤੀ; ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ)

3.2 ਉਕਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ

- * ਫਾਰਸੀ *ਦੇਗ* (ਮੂਲ ਤੌਰ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਭਾਂਡਾ) = ਲਾਤੀਨੀ, **figuline** (ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਭਾਂਡਾ; **figulus** (ਕੁਮਾਰ)
- * ਫਾਰਸੀ *ਦਿਹ* (ਮੂਲ ਅਰਥ 'ਕੱਚੀ ਕੰਧ', ਇਸ ਲਈ ਕੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਗਲੀ ਹੋਈ ਥਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਪਿੰਡ; ਪੁਰਾਤਨ ਰੂਪ '*ਦਿਜ਼*' = ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ *ਦੇਹੀ* (ਕਿੱਲੇ ਦੀ ਚਾਰਦੀਵਾਰੀ, ਫਸੀਲ)
- * ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ *ਦੇਹ* (ਮਾਨਵ ਸਰੀਰ, "form, shape, body, person") = ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ **figure** (ਆਕ੍ਰਿਤੀ); ਸਬੰਧਤ ਲਾਤੀਨੀ **figuline** (ਮੂਰਤੀ)।

3.4 ਦਿਹ ਤੋਂ ਵਿਉਤਪੱਤ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ

- * *ਦੇਹ* (ਮਾਨਵ ਸਰੀਰ - 'ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ', ਨਾਸ਼ਵਾਨਤਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਘਾੜਤ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਸਿਰਜਨਕਾਰ, ਕੁਮਾਰ ਜਾ ਪਰਜਾਪਤੀ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ (ਟ.ਕ. "ਮਾਟੀ ਕ ਲੇ ਦੇਹਰਾ ਕਰਿਆ"; ਇੰਜ ਹੀ "ਕੁਮਾਰੋ ਏਕ ਜੁ ਮਾਟੀ ਗੁੰਧੀ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਬਾਨੀ ਲਾਈ') - "envelope of the soul" (ਮੈਕਡਾਨਲਡ); "to plaster, mould, fashion (ਮੋਨੀਅਰ - ਵਿਲੀਅਮਜ਼, 'ਦੇਹ' ਦੇ ਅਧੀਨ)
- * *ਦੇਹਲੀ* (ਦੇਹਲੀਜ਼ - 'ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ')
- * *ਦੇਹੀ* (ਕਿੱਲੇ ਦੀ ਫਸੀਲ - 'ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਕੰਧ, ਕੱਚੀ ਕੰਧ)
- * *ਪ੍ਰਦੇਹ* (ਗਾੜਾ ਲੇਪ, ਪਲਸਤਰ - 'ਲੇਪਲਾ ਪਦਾਰਥ, ਪੇਸਟ)
- * *ਸੰਦੇਹ* (ਸ਼ੱਕ - 'ਕਿਸੇ ਤਲ ਤੇ ਲਿਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਸ ਲਈ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ, ਉਹਲਾ, ਆਦਿ)

3.5 ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਭਾਂਡਾ, ਕੱਚੀ ਕੰਧ, ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ (ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਮਾਨਵ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰੂਪਕ):-

- * "ਕਲੱਰ ਕੇਰੀ ਕੰਧ"

* “ਹੁਕਮੇ ਭਾਂਡੇ ਸਾਜਿਆ ਤੂੰ ਆਪੇ ਤੰਨਿ ਸਵਾਰਿ ਜੀਓ”

* “ਮਾਟੀ ਦੀ ਪੁੜਲੀ”

3.6 ਉਮਰ ਖਿਆਮ, “ਖੁਦ ਕੂਜ਼ਾ, ਖੁਦ ਕੂਜ਼ਾਗਰ, ਵ ਖੁਦ ਗਿਲ-ਏ-ਆਂ ਦੂਜ਼ਾ। ਵ ਖੁਦ ਸਰੇਆਂ ਦੂਜ਼ਾ ਖਰੀਦਾਰ ਬਰਾਮਦ; ਇੰਜ ਹੀ “ਸਭ ਕਹਾਂ ਕੁਝ ਲਾਲ-ਉ-ਗੁੱਲ ਮੇਂ ਨਮਾਇਆਂ ਹੋ ਗੈਈ, ਖਾਕ ਮੇਂ ਕਿਆ ਮੂਰਤੋਂ ਹੋਗੀ ਕਿ ਪਿਨਹਾਂ ਹੋ ਗੈਈ”; ਵਾਹ ਮੁਸੱਵਰਾ ਵੇ ਮੂਰਤਾਂ ਬਣਾਉਨ ਵਾਲਿਆ, ਮਿੱਟੀ ਵਿਚੋਂ ਜਲਵੇ ਤੂਰ ਦੇ ਦਿਖਾਉਨ ਵਾਲਿਆ।

3.7 ਬਿਜਾਤੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਨੰਤਰ ਉਦਾਹਰਨਾਂ :

* ਰੂਸੀ lep (ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬਣਾਉਨਾ, ਘੜਣਾ, “to model, sculpture, fashion, shape” = ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ‘ਲਿਪ’ (ਲੇਪਣਾ, to smear, plaster)

* ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਲੇਪਕਾਮਿਨੀ (ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਢਾਲੀ ਹੋਈ ਮੂਰਤੀ, “moulded figure of a woman” ਵਲੋਂ ਲਿਪ, ਲੇਪਣ ਕਰਨਾ-ਕਾਮਿਨੀ); ਟ.ਕ. ਲੇਪਨ (ਲਿੱਪਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ; ਗਾਰਾ, ਮਰਹਮ; ਦੇਖੋ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼)

* ਯੂਨਾਨੀ plaster (ਗੁੰਨੀ ਹੋਈ ਮਿੱਟੀ, ਪਲਸਤਰ); ਇਸ ਲਈ plasma (ਆਕ੍ਰਿਤੀ, ਮੂਰਤੀ; ਮਾਨਵ ਸਰੀਰ, ਦੇਹ); plasmle (ਕੱਚੀ ਕੰਧ)

3.8 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ paradise (ਸਵਰਗ; ਮੂਲ ਅਰਥ ‘ਕੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਗਲੀ ਹੋਈ ਥਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਬਾਗ, ਵਲੋਂ ਪੁਰਾ, ਫਾਰਸੀ ‘ਪੈਰਿ’ (ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ‘ਦਿਸ਼’ (ਕੰਧ, ਫਾਰਸੀ ਦਿਹ, ਜਿਵੇਂ ਉੱਪਰ) = ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਰਿਦਿਹ (ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੇਪਨ ਕਰਨਾ, to cover or smear over, ਰਿਗ.ਵੇਦ (ਪਰਿ, ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ; ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ - ਦਿਹ, ਲੇਪਨ ਕਰਨਾ, ਜਿਵੇਂ ਉੱਪਰ)

* ਲੇਪਨ ਕਰਨਾ, ਪਲਸਤਰ ਕਰਨਾ: ਆਕ੍ਰਿਤੀ ਬਣਾਉਨਾ; ਟ.ਕ. 'to mould', if you mould a soft substance such as plastic or clay, you make it into a particular shape or into an object."